

2. Пирога І., Кадебська Е. Європейська інтеграція та виборча система України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 4(18). С. 108-115. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.4.09>

3. Шамрай В.В. Конституційно-правовий розвиток України в умовах європейської міждержавної інтеграції: проблеми та перспективи. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 43-47. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.125>

4. Пюрко В., Христова Т., Казакова С. Україно-європейські тренди професійної підготовки фахівців з фізичної терапії й ерготерапії. *Сучасні тенденції забезпечення якості підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції*. монографія. Кам'янець-Подільський: Подільський державний університет; Херсон: Олді+, 2022. С. 133-142. DOI: <https://doi.org/10.32782/978-966-289-635-0-15>

5. What will Ukraine gain from EU membership and the EU from Ukraine's joining? *Svidomi*. 2023. 11 December. URL: <https://svidomi.in.ua/en/page/what-will-ukraine-gain-from-eu-membership-and-the-eu-from-ukraines-joining> (date of application: 12.02.2024).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ЯК «ПРАВА ДРУГОГО ПОКОЛІННЯ»

Древаль Ю.Д., доктор наук з державного управління, професор, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7347-9433>

Ще за часів античності зародилася традиція розмежовувати права на природні та ті, що формалізовані в якихось нормативно-правових актах чи джерелах права. Зокрема, природні права надаються людині від природи з часу її народження, а інші – установлюються рішенням певних суб'єктів владарювання – общини, полісу, держави тощо. Теоретичні концепції обґрунтування прав і свобод людини з'явилися у Нові часи, що завдячує системним зрушенням у всіх сферах суспільно-політичних та соціально-трудових відносин. Чи не вперше в обґрунтованому вигляді такий розподіл права було виражено у памфлеті Томаса Пейна під назвою «Права людини», який було опубліковано ще в 1791 році. Початки ж державної інституалізації прав людини припадають вже на новітні часи, коли розпочалися процеси формування сучасних національних та міжнародно-правових систем.

У 1970-х рр. Карелом Васаком, який на той час обіймав посаду юридичного радника ЮНЕСКО, було запропоновано теорію розподілу прав на «три покоління». Суто формально такі покоління

загалом відповідали гаслам Великої французької революції: перше покоління – громадянські та політичні права (*liberte*); друге – соціально-економічні та культурні права (*egalite*); третє – права колективні чи солідарні (*fraternite*) [1].

З часом ця теорія набула деякої популярності серед науковців та була розміщена в багатьох словниках, що описують історію та зміст прав людини. В якості аналітичної основи для вивчення прав людини вона наводиться і в таких шановних виданнях, як *Human Rights Quarterly*. За оцінкою ж деяких сучасних дослідників, ця «так звана теорія» не має міцної аналітичної чи історичної основи і навіть приховує, а не прояснює зв'язок між окремими правами [2].

Водночас слід враховувати і ту обставину, що теорія «трьох поколінь прав людини» чітко вказує як на базові засади зародження та поступового формування позитивних прав, так і на витoki та початки реального забезпечення прав людини у будь-яких сферах соціально-трудоx вiдносин. До того ж, якраз на прикладі процесу формування соціального законодавства та первинної стадії захисту прав працівників видається можливим і надання додаткових аргументів на користь значущості наведеної теорії.

Дійсно, права людини у будь-яких сферах соціальних відносин мають ґрунтуватися на базових громадянських і політичних правах, які не можуть відчужуватися за будь-яких обставин (право на життя, на свободу та особисту недоторканність, на гідність особи, на недоторканість приватного життя, свободу совісті тощо).

Ці права, тобто права першого покоління, мають єдину юридичну природу і загалом стосуються забезпечення прав людини. За оцінкою О. Дашковської, «правам людини першого покоління притаманний дозаконодавчий і позазаконодавчий характер, вони не створюються державою, а лише офіційно визнаються, конкретизуються й захищаються» [3, с. 4].

Наведені права вже було закріплено в таких важливих первинних документах з основою у гарантуванні прав і свобод людини, як Велика хартія вольностей 1215 року, Петиція про права 1628 року, Акт про краще забезпечення свободи особи (*Habeas Corpus Act*) 1679 року та Біль про права 1689 року. Такі права увійшли в якості змістовної основи до перших конституцій, а саме Конституції США 1787 року та французької Декларації прав людини і громадянина 1789 року.

Друге покоління прав людини – це соціальні, економічні і культурні права (зокрема, право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, медичну допомогу, захист материнства та дитинства).

Поява та закріплення таких прав стало наслідком подальшого розвитку суспільних відносин, боротьби народів за відстоювання власних соціально-економічних прав та появи ознак суспільної злагоди в найбільш розвинених на той час країнах.

Як підкреслює Д. Шебаніц, «якщо права першого покоління – це передусім природні права, то права другого покоління із цієї точки зору можуть розглядатися як розширення та розвиток вихідної ідеї природних прав людини» [4, с. 59].

Прийнято вважати, що на міжнародному рівні такі права вперше було закріплено в Загальній декларації прав людини 1948 року (право на працю, на рівну оплату за рівну працю, на справедливу і задовільну винагороду, на створення професійних спілок, на відпочинок тощо). Дослідники справедливо відзначають епохальне значення цього документу, називаючи його «світовим маніфестом правового гуманізму» чи «універсальним каноном людських прав», та неодноразово повторюючи слова Елеонори Рузвельт про те, що «з прийняттям вказаного документа почалася нова ера в історії людства...» [5, с. 14].

Водночас слід зазначити, що якраз на міжнародному рівні деякі із заявлених вище прав було задекларовано та закріплено дещо раніше, найперше – в Статуті Міжнародної організації праці 1919 року (далі – МОП).

У Преамбулі Статуту МОП чітко заявлено, що загальний та міцний мир може бути встановлений лише на основі соціальної справедливості, а також окреслено і завдання у сфері вдосконалення соціально-трудова відносин: «Беручи до уваги, що існують умови праці, що тягнуть за собою несправедливість, злиденність та страждання для великої кількості людей, що породжує невдоволення, яке наражає на небезпеку мир і згоду в усьому світі; та беручи до уваги нагальну необхідність поліпшення цих умов шляхом, наприклад: регламентації робочого часу, включаючи встановлення максимального робочого дня та робочого тижня; регламентації набору робочої сили; боротьби з безробіттям; гарантії заробітної плати, що забезпечує задовільні умови життя; захисту робітників від хвороб, професійних захворювань та від нещасних випадків на виробництві; захисту дітей, підлітків та жінок; пенсій за старістю та інвалідністю; захисту інтересів трудящих, зайнятих за кордоном; визнання принципу рівної заробітної плати за рівну працю; визнання принципу профспілкової свободи; організації професійного та технічного навчання та інших заходів» [6].

Очевидно, що повноцінна реалізація окреслених вище завдань складе надійний фундамент забезпечення деяких прав вже «третього

покоління» (зокрема, на здорове навколишнє природне середовище, на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства в цілому тощо), так і прав «четвертого покоління» чи «прав нового покоління», які загалом стосуються сучасних аспектів вільного вибору правомірної поведінки особи (вимагаючи, зокрема, і додаткової уваги з боку держави до захисту прав і свобод людини у зв'язку з появою нових викликів та загроз).

Відтак, не вдаючись в подробиці дискусії щодо правомочності теорії розподілу прав людини на «три покоління», слід визнати, що формування та закріплення на міжнародному рівні доктрини соціально-трудова прав не лише стало наслідком глибинних суспільних зрушень та формування нової правосвідомості на початку новітнього часу, але і містить значний потенціал для сучасного розуміння прав і свобод людини взагалі. Власне, і використання зазначеної теорії має сприяти поглибленому розумінню сутності сучасних соціально-трудова відносин, у тому числі – і права на працю як складного і багатоаспектного поняття.

Література:

1. Vasak K. Pour une troisième génération des droits de l'homme. *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*. Geneva: The Hague, 1984, 1143 p. P. 837-850. (Vasak K. Revisiter la troisieme generation des droits de l'homme avant leur codification). URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/a12244.pdf>

2. Steven L.B. Jensen. Mettre fin à la théorie des trois générations de droits humains. 2017. *Open global rights*. URL: <https://www.openglobalrights.org/putting-to-rest-the-three-generations-theory-of-human-rights/?lang=French>

3. Дашковська О.Р. Права людини як соціальна форма опосередкування свободи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2016. № 22. С. 4-7.

4. Шебаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини в умовах європейської міждержавної інтеграції». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 31. Т. 1. С. 57-61.

5. Світовий маніфест правового гуманізму. Загальна декларація прав людини як основа міжнародного та національного правозахисту: монографія / за ред. проф. П.М. Рабіновича. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України*. Львів : БФ «Медицина і право», 2018. Вип. 33. 180 с.

6. ILO Constitution. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-hanoi/documents/publication/wcms_818973.pdf (date of application: 01.02.2024).